

- hycheskyi aspekt) / Э.Л. Nosenko, N.V. Frolova. – Dnepropetrovsk : Navchalna knyha, 1999. – 168 s.
4. Reznik T.E. Zhyznenne stratehiu lychnosty / T.E. Reznik, Iu.M. Reznik // Cotsyolohycheskye yssledovanyia. – 1995. – № 12. – S. 100–105.
 5. Romenets V.A. Psykholohiia tvorchosti : Navch. posibnyk, 2-he vyd., dop. – K. : Lybid, 2001. – 288 s.
 6. Tseliakova O.M. Dukhovnist i tsinnisni oriiantatsii studentskoi molodi Ukrainy v transformatsiinomu suspilstvi [Elektronnyi resurs] / O.M. Tseliakova // Humanitarnyi visnyk ZDIA. – 2009. – Вып. 38. – Rezhym dostupu : http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf.

Received February 6, 2017

Revised March 9, 2017

Accepted April 5, 2017

УДК 378.015.31:17.022.1

V. M. Pedorenko

pedorenkovalya@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТИПІВ СУВЕРЕННИХ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ПСИХОЛОГА

Pedorenko V. M. Psychological analysis of types of a psychologist's sovereign moral values / V. M. Pedorenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 328–343.

V. M. Pedorenko. Psychological analysis of types of a psychologist's sovereign moral values. The concept of sovereign moral values as steady, personally meaningful, life-purpose moral formation (samples, concepts, installations) that allows a person to self-concept their own life and the lives of others in the article is defined.

Based on the analysis of scientific researches the types of sovereign moral values of a psychologist are outlined: sovereign moral values, which reflect the orientation of a psychologist on the client; on the professional activities, its efficiency; on the realization of oneself as an individual; on the realization of oneself as a professional and existential orientation of a psychologist in the search for the sense of life.

The most important sovereign moral values of successful practicing psychologists and students of psychology are researched, their comparative analysis are made. There are differences of sovereign moral values of practicing successful psychologists and students of psychology, in particular among the sovereign moral values, which reflect the existential need of a psychologist in the search for the sense of life, the focus of a psychologist on a client and the focus of a psychologist on the realization of oneself as a professional are found out. The correlations types of sovereign moral values with other personal characteristics: the ability to create individual internal space, the ability of the individual to feel values, to reconsider their importance and usefulness, and others are statistically confirmed.

The relevance of sovereign moral values of a psychologist during the vocational activity in the content of the article is proved.

Key words: sovereign moral values, practical psychologist, the direction of a psychologist on a client, professional activity, the types of the values of personality, an existential need of a psychologist in the search for the sense of life.

В. М. Педоренко. Психологічний аналіз типів суверенних моральних цінностей психолога. У статті визначено зміст поняття суверенних моральних цінностей як стійких, особистісно значущих, смисложитєвих моральних утворень (взірці, поняття, установки), що дають можливості людині самооцінювати власне життя та життя інших людей.

Автором статті на основі аналізу наукових досліджень виокремлено типи суверенних моральних цінностей психолога: суверенні моральні цінності, які відображають спрямованість психолога на клієнта; на професійну діяльність, її результативність; на реалізацію себе як особистості; на реалізацію себе як професіонала та екзистенційну спрямованість психолога на пошук сенсу життя. Автором статті деталізовано зміст кожного типу суверенних моральних цінностей психолога, обґрунтовано значну перевагу суверенних моральних цінностей психолога, які відображають його екзистенційну спрямованість на пошук сенсу життя.

Автором статті досліджено найбільш важливі суверенні моральні цінності успішних практикуючих психологів та студентів-психологів, зроблено їх порівняльний аналіз. Встановлено, що існують відмінності суверенних моральних цінностей практикуючих успішних психологів та студентів-психологів, зокрема серед суверенних моральних цінностей, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя, спрямованість психолога на клієнта та спрямованість психолога на реалізацію себе як професіонала. Статистично підтверджено взаємозв'язки типів суверенних моральних цінностей з іншими особистісними характеристиками: здатністю створення особистістю внутрішнього вільного простору, вмінням особистості відчувати цінності, переосмислювати їх значущість і доцільність та ін.

У змісті статті автором доведено значущість суверенних моральних цінностей психолога під час здійснення ним професійної діяльності.

Ключові слова: суверенні моральні цінності, особистість, практичний психолог, спрямованість психолога на клієнта, на реалізацію себе як особистості, професійна діяльність, типи цінностей особистості, екзистенційна потреба психолога у пошуку сенсу життя.

В. Н. Педоренко. Психологический анализ типов суверенных нравственных ценностей психолога. В статье определено содержание понятия суверенных нравственных ценностей как устойчивых, лично значимых, смысловых нравственных образований (образцы, понятия, установки), которые дают возможность человеку самооценивать собственную жизнь и жизнь других людей.

Автором статьи на основе анализа научных исследований выделены типы суверенных нравственных ценностей психолога: суверенные нравственные ценности, отражающие направленность психолога на клиента; на профессиональную деятельность, её результативность; на реализацию себя как личности, как профессионала, и экзистенциальную направленность психолога на поиск смысла жизни. Автором статьи детализировано содержание каждого типа суверенных нравственных ценностей психолога, обосновано значительное преимущество суверенных нравственных ценностей психолога, которые отражают его экзистенциальную направленность на поиск смысла жизни.

Автором статьи исследованы наиболее важные суверенные нравственные ценности успешных практикующих психологов и студентов психологов, сделано их сравнительный анализ.

Установлено, что существуют различия суверенных нравственных ценностей практикующих успешных психологов и студентов-психологов, в частности среди суверенных нравственных ценностей, которые отражают экзистенциальную потребность психолога в поиске смысла жизни, направленность психолога на клиента и направленность психолога на реализацию себя как профессионала. Статистически подтверждено взаимосвязи типов суверенных нравственных ценностей с другими личностными характеристиками: способностью создания личностью внутреннего свободного пространства, умением личности чувствовать ценности, переосмысливать их значимость и целесообразность и др.

В содержании статьи автором доказана значимость суверенных нравственных ценностей психолога при осуществлении им профессиональной деятельности.

Ключевые слова: суверенные нравственные ценности, личность, практический психолог, направленность психолога на клиента, на реализацию себя как личности, профессиональная деятельность, типы ценностей личности, экзистенциальная потребность психолога в поиске смысла жизни.

Постановка проблеми. Проблема формування особистісних моральних цінностей молоді була і залишається актуальною впродовж багатьох років. Адже саме в юнацькому віці особистість розширює власні соціальні горизонти, шукає альтернатив-

ний соціальний досвід, прагне отримати уявлення про систему цінностей однолітків і суспільства загалом, активно працює над створенням власної системи моральних цінностей, якою буде керуватися у подальшому житті. Вікові особливості студентства роблять його сензитивним періодом у формуванні професійної спрямованості особистості. Від того, як організована підготовка майбутніх фахівців у ВНЗ, значною мірою залежить їх спрямованість на майбутню професійну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми формування особистісних моральних цінностей займалися відомі вчені І.С. Кон, Д.О. Леонт'єв, І.Д. Бех, М.Й. Борисhevський М. Рокич, М.В. Савчин та ін. Так, Л. Колберг виявив стадії розвитку моралі підростаючого покоління, Е. Еріксон підкреслював значущість процесу автономії у становленні морального «Я» та формуванні власної системи моральних цінностей, Д.О. Леонт'єв наголошував на тому, що існують так звані загальнолюдські цінності, які регулюють людські вчинки, поведінку, навколо яких вибудовуються вищі цінності.

Метою статті є теоретико-експериментальне виокремлення та аналіз типів суверенних моральних цінностей практикуючих успішних психологів, студентів-психологів та встановлення їх зв'язку з смисложиттєвими орієнтаціями особистості.

Виклад основного матеріалу. Суверенними моральними цінностями (далі СМЦ) ми вважаємо стійкі, особистісно значущі, смисложиттєві моральні утворення (взірці, поняття, установки), що дають можливість людині самооцінювати власне життя та життя інших (здатність до розуміння сенсу професійної діяльності в контексті життєдіяльності, наявність морально-ціннісного смислу щодо реальних подій життя; здатність до прийняття нестандартних рішень в рамках суспільної моралі, свобода у прийнятті високодуховних рішень; здатність діяти по совісті незалежно від зовнішніх обставин; здатність до прояву моральних цінностей надії, любові, віри; здатність відстоювати власну честь, гідність, чітко розуміти свої громадянські права, свободи і обов'язки; готовність відстоювати власні незалежні моральні позиції, переконання, ідеї та ін.).

На основі аналізу наукових досліджень з проблеми формування моральних цінностей психолога ми виокремили типи СМЦ, які відображають багатогранність, різновекторну спрямованість професійної діяльності психолога. Виділені нами типи СМЦ не протирічають одна одній, а відображають індивідуальний стиль, своєрідність професіонала-психолога.

1. СМЦ, які відображають спрямованість психолога на клієнта. Психолог повинен характеризуватися передусім гуманістичною спрямованістю, яка виявляється у доброзичливості, витримці, чуйності, щирості, дружності, відвертості, оптимізмі у ставленні до клієнта. Незважаючи на свій професійний і життєвий досвід, знання, психолог повинен з повагою ставитись до думки клієнта, його переконань і світогляду.

Серед найбільш важливих етичних принципів психологічної допомоги (за Ю. Альшиною) виділяють доброзичливе і безоціночне ставлення до клієнта, тобто цілий комплекс професійної поведінки, спрямованої на те, щоб клієнт відчував себе спокійно і комфортно. Психологу необхідно вміти уважно слухати клієнта, намагаючись зрозуміти його, не засуджувати, надавати психологічну підтримку і допомогу. Орієнтація психолога на цінності клієнта, а не на соціально прийняті норми і правила, може дозволити клієнту бути щирим і відкритим під час надання психологічної допомоги [1].

Важливою вимогою також є те, що психолог не повинен мати стереотипів у системі міжособистісних стосунків. Це людина, яка здатна безумовно позитивно, толерантно ставитись до тих, кому допомагає.

Основна вимога до психолога, на думку К. Роджерса, – бути «справжнім» у спілкуванні з клієнтом, здатним приймати і розуміти клієнта, при цьому увага психолога повинна зосереджуватися не на проблемах людини, а на її особистості. Але надмірної ідентифікації психолога з особистістю не повинно відбуватися, оскільки існує небезпека блокування особистісного росту психолога [4].

Серед основних СМЦ, які відображають спрямованість психолога на клієнта, ми виокремили такі: відповідальність за життя іншої людини; вміння співчувати, співпереживати з клієнтом (здатність до емпатії, толерантності); інтерес до клієнта як до особистості, а не як до об'єкту впливу, повага до нього; здатність до встановлення стосунків довіри і безумовного прийняття клієнта; бажання допомогти клієнту в усвідомленні ним своїх проблем і пошуку способів їх якнайкращого розв'язання.

2. СМЦ, які відображають спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність на основі дотримання загально-суспільних моральних цінностей, норм і правил поведінки. СМЦ цього типу є гнучкими, орієнтовані на суспільство загалом.

Значною кількістю науковців професійна спрямованість тлумачиться як сукупність мотивів, установок, планів, цінніс-

них орієнтацій особистості у галузі певної професійної діяльності. А найважливішим завданням професійного самовизначення вважається формування ціннісно-сміслових компонентів професійної спрямованості, що відображають уявлення людини про світ і про себе в цьому світі.

Професійну спрямованість складають мотиви вибору професії на основі певних зовнішніх атрибутів професії, окремих сторін змісту професійної діяльності. За певних умов значущими для людини можуть стати чинники, пов'язані з професією: певні творчі можливості, перспективи професійного зростання, престиж професії, її суспільна значущість та ін. [5].

Н. Шевченко вважає психологічно виправданим і педагогічно доцільним розрізняти мотиви, які органічно пов'язані зі змістом здійснюваної діяльності (прямі мотиви і побічні мотиви). У першому випадку людина працює заради тієї справи, яку виконує. Виникнення прямих мотивів можна вважати свідченням того, що обрана професія набуває безпосередньої особистісної значущості для людини. До прямих мотивів професійної діяльності відносять переживання суспільної значущості своєї праці, почуття обов'язку, яке глибоко пов'язане з виконуваною діяльністю. Якщо людину спонукають до діяльності побічні мотиви, внутрішньо не пов'язані з її змістом або результатом, то вона пристосовується до зовнішніх моральних вимог суспільства [6].

Важливою професійною якістю особистості психолога можна вважати і здатність системного бачення галузі своєї професійної діяльності, що допомагає йому застосовувати у роботі різні концепції, стратегії консультативної, корекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної допомоги [5].

Серед СМЦ, які відображають спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність, ми виокремили такі: готовність до профілактичної роботи з клієнтом, здійснюючи розвиток його моральних якостей; переконання в необхідності дотримання загально-суспільних моральних норм і правил поведінки у професійній діяльності; здатність добирати морально обґрунтовані способи і методи корекційної роботи; здатність вибирати адекватні методи та прийоми психодіагностики особистості та групи; емоційна стабільність, вміння свідомо керувати власними емоціями, думками в професійній діяльності.

3. СМЦ, які відображають спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості. Такий тип СМЦ сприяє розвитку мотивації самовдосконалення, збагачення «Я – концепції», розкриття власної індивідуальності психолога.

Сьогодні відбуваються значні зміни в структурі ціннісних орієнтацій молоді: помітно змінюється роль і значення особистості як активного, самостійного члена суспільства, відповідно зростає прагнення до розуміння людиною себе як неповторної, незалежної особистості. Питання захисту прав і свобод людини, захист її честі й гідності завжди було актуальним.

Отже, у професійній діяльності психолог має право відстоювати власну честь, гідність, має право на прояв власної індивідуальності, на розвиток власних незалежних моральних цінностей. З одного боку СМЦ такого типу відображають більшою мірою спрямованість психолога на розвиток себе як особистості, члена суспільства. З іншого боку, ми погоджуємось з думкою В.М. Донія про те, що ціннісне ставлення до іншого починається із такого ж ціннісного ставлення до самого себе [2, с. 52].

У гуманістичній психології любов до іншого аналізується через любов до самого себе, оскільки для всіх живих істот базовим є почуття любові до самого себе. На думку психологів-гуманістів, любити себе означає бажати собі щастя, вірити в себе, піклуватися про здоров'я фізичне, душевне і духовне. Але надмірне захоплення собою перетворюється у самолюбство, егоїзм [4].

Серед СМЦ, які відображають спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості, ми виділили такі: здатність відстоювати власну честь, гідність, чітко розуміти свої громадянські права, свободи і обов'язки; здатність до проектування розвитку власних моральних якостей, глибоке розуміння себе, власних позитивних і негативних особистісних якостей; розвиток спостережливості, проникливості, уважності, сміливості, чесності, принциповості до власних моральних цінностей; готовність відстоювати власні незалежні моральні позиції, переконання, ідеї; розвиток спрямованості на практичну реалізацію автономних моральних цінностей, установок.

4. СМЦ, які відображають спрямованість психолога на розвиток себе як професіонала. Такий тип СМЦ сприяє розвитку мотивації професійного зростання, розширення спектру цілей і мотивів професійної діяльності, самовдосконалення, самоосвіти.

Аналіз особистісних чинників успішності професійної діяльності психолога традиційно орієнтований на виявлення особистісних властивостей, професійно важливих якостей, здібностей і умінь, які є відповідними цій професії. Мова йде не про особистість психолога, а про особистісні чинники, що детермінують професійну успішність [5; 6].

Вимоги до професійної діяльності психолога передбачають наявність у нього професійно важливих якостей. Наприклад, психологічна грамотність передбачає оволодіння фахівцем психологічними знаннями, вміннями, правилами й нормативами у сфері спілкування, поведінки, психічної діяльності тощо. Невід'ємним компонентом особистості психолога-професіонала є сукупність особистісно вагомих прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, які складають ціннісно-змістовий компонент особистості. Надзвичайно важливою якістю психолога є здатність до рефлексії – усвідомлення особистісних внутрішніх змін, які сприяють формуванню професійної компетенції, професійному зростанню. Здатність до рефлексії передбачає також осмислення цілей, процесу та результатів своєї діяльності щодо формування власної професійної психологічної свідомості. Здатний до рефлексії психолог відкритий для засвоєння нового досвіду, готовий до взаємодії з колегами [5].

Важливу роль у діяльності практичного психолога відіграє спостережливість, від цієї якості залежить правильність оцінки особистості клієнта і його проблем, і, відповідно, ефективність процесу й результат психологічного впливу [5; 6].

Серед СМЦ, які відображають спрямованість психолога на реалізацію себе як професіонала, ми виділили: моральні якості, які дозволяють визнавати власні помилки, нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності; здатність до професійного самоаналізу та рефлексії як цінності, риси, які сприяють вдосконаленню професійної компетентності особистості; здатність до подолання життєвих труднощів, володіння прийомами самовідновлення; здатність бачити можливості для професійного самовдосконалення, самоосвіти; здатність глибоко розуміти проблему клієнта, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

5. СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя. Прагнення людини досягти життєвої мети – повної реалізації свого «Я» – є мотиваційною спонукуючою рисою особистості, на думку К. Юнга, А. Маслоу, В. Франкла, Е. Фромма. Так, К. Юнг вважав, що процес досягнення цієї мети спрямований на здобуття самості. Самість К. Юнг вважав найголовнішим архетипом, що втілює в собі єдність свідомого та несвідомого, гармонію і баланс різних протилежних елементів психіки.

Е. Фромм могутнім мотиваційним чинником розвитку особистості називав конфлікт між прагненням до свободи та прагненням до безпеки, що зумовлений існуванням екзистенційних

потреб. Е. Фромм визначив п'ять основних екзистенційних потреб людини: у встановленні стосунків, у подоланні, у вкоріненні, в ідентичності, в системі поглядів та відданості. Усі перераховані екзистенційні потреби знаходять своє відображення у професійній діяльності психолога.

Зокрема, психологу властиве прагнення піклуватися про когось, співчувати комусь. Якщо ця потреба не задовольняється, людина стає нарцисичною, вона відстоює лише свої власні інтереси і не здатна довіряти іншим. Потреба в подоланні передбачає прагнення психолога проявляти активність, творчість у професійній діяльності. Потреба у вкоріненні передбачає прагнення психолога бути в єдності із навколишнім світом. Суттєвою для людей є внутрішня потреба власної ідентичності, завдяки якій вони відчувають свою унікальність та усвідомлюють своє призначення у світі.

Психолог також має потребу в об'єкті відданості, у присвяті свого життя вищій меті, яка була б для нього сенсом життя. Присвята життя таким вищим цінностям забезпечує можливість подолання ізольованого існування, усвідомлення власного професійного покликання, надає життю певного сенсу.

На нашу думку, СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя є основними, базовими, оскільки передбачають здатність психолога розуміти сенс власної професійної діяльності, попереджають виникнення професійного вигорання. Без СМЦ даного типу ми вважаємо недостатньо ефективним формування СМЦ інших типів. Ми погоджуємось з точкою зору Е.Фромма, А. Маслоу, К. Юнга щодо того, що екзистенційні потреби здатні реалізувати лише окремі особистості, для яких характерним є високий інтелектуальний розвиток, рівень домагань та ін. Тому вважаємо юнацький вік важливим періодом для розвитку здатності розуміти зміст та сенс обраної професії.

Серед СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя, ми виокремили такі: здатність до розуміння сенсу професійної діяльності в контексті життєдіяльності, наявність морально-ціннісного смислу щодо реальних подій життя; здатність до прийняття нестандартних рішень в рамках суспільної моралі, свобода у прийнятті високодуховних рішень; здатність діяти по совісті незалежно від зовнішніх обставин; здатність до прояву моральних цінностей надії, любові, віри; прагнення керуватися нормами духовно-релігійної моралі у роботі з клієнтами.

Для перевірки нашої гіпотези про ті СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя, є основними, базовими для формування СМЦ інших типів, профілактики професійного вигорання, а також для успішності здійснення професійної діяльності, нами було проведено емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення найбільш важливих СМЦ практикуючих успішних психологів. При цьому до уваги ми брали стаж роботи на посаді психолога не менше 5-ти років, різні сфери професійної діяльності (загальноосвітні школи, дитячі дошкільні заклади, професійно-технічні училища, організації, робота з учасниками АТО та їх сім'ями та ін.), отримання морального задоволення від професії.

Емпіричне дослідження проводилось у два етапи: на базі КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» та на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. У дослідженні взяли участь 58 практикуючих успішних психологів та 104 студенти спеціальності «Психологія» денної форми навчання. Процедура дослідження на першому етапі полягала у тому, щоб психологи проранжували у порядку значущості особистісні моральні цінності психолога-професіонала, надаючи при цьому найбільш важливим моральним цінностям перші номери рейтингу. На другому етапі дослідження таке ж завдання було поставлено студентам-психологам. В якості методики було використано розроблену нами анкету, спрямовану на дослідження найбільш важливих СМЦ психолога.

Результати дослідження представлені нами на рис. 1. Найбільш важливою особистісною моральною цінністю психологи назвали здатність психолога діяти по совісті незалежно від зовнішніх обставин і відповідно поставили цю моральну цінність на перше місце. Таку моральну цінність вибрали 41,4% досліджуваних. 10,3% досліджуваних на перше місце поставили моральну якість «здатність психолога до розуміння сенсу професійної діяльності в контексті життєдіяльності». Зазначені моральні якості як особистісні моральні цінності відносяться до СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя. Вони складають 51,7% досліджуваних.

СМЦ психолога, які відображають спрямованість психолога на клієнта, представлені такими виборами: 10,3% досліджуваних найбільш важливою особистісною моральною цінністю психолога назвали вміння співчувати, співпереживати з клієнтом (здатність до емпатії). Відповідальність за життя іншої людини як особистісна моральна цінність вибрана 5,2% досліджуваними

як найбільш важлива СМЦ. Така моральна якість психолога як бажання допомогти клієнту в усвідомленні ним своїх проблем і пошуку способів їх якнайкращого розв'язання оцінена 8,6% досліджуваними як найбільш важлива. Відповідно, СМЦ, які відображають спрямованість психолога на клієнта складають 24,1% досліджуваних.

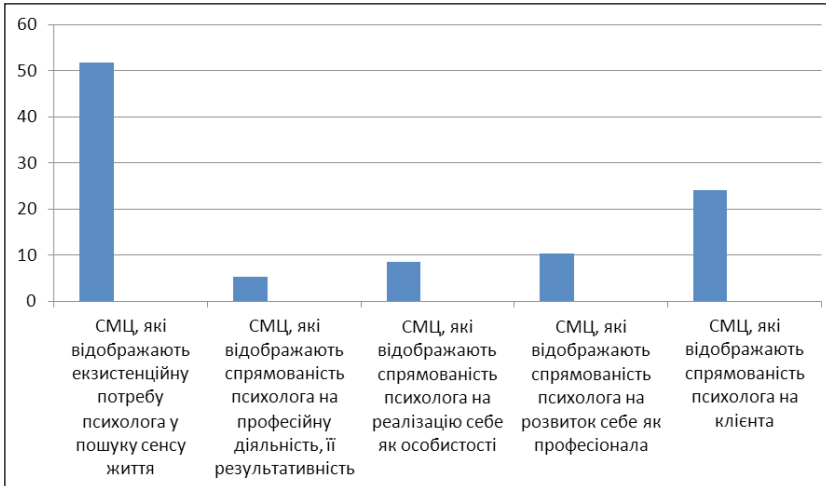

Рис. 1. Найбільш важливі типи СМЦ психолога, які вибрали успішні практикуючі психологи

Інші типи СМЦ вибрані досліджуваними як найбільш важливі дещо в меншій кількості. Зокрема, серед СМЦ, які відображають спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність вибрано 5,3% досліджуваних як найбільш важливу моральну якість психолога. Це такі моральні якості психолога: переконання в необхідності дотримання загально-суспільних моральних норм і правил поведінки у професійній діяльності, здатність добирати морально обґрунтовані способи і методи корекційної роботи.

СМЦ, які відображають спрямованість психолога на розвиток себе як професіонала вибрані як найбільш важливі моральні якості психолога 10,3% досліджуваних. Моральні якості, які дозволяють визнавати власні помилки, нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності вибрали 3,4% досліджуваних, здатність глибоко розуміти проблему клієнта, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки – 6,9% досліджуваних.

СМЦ, які відображають спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості представлені 8,6% виборів. Це така особистісна моральна якість психолога як здатність відстоювати власну честь, гідність, чітко розуміти свої громадянські права, свободи і обов'язки.

Як бачимо з рис. 1, успішні психологи найбільш важливими особистісними моральними цінностями психолога вважають СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя (51,7%), а також його спрямованість на клієнта (24,1%). Отже, наша гіпотеза про те, СМЦ, які відображають екзистенційну потребу практичного успішного психолога у пошуку сенсу життя є основними, базовими для формування СМЦ інших типів, а також для успішності здійснення професійної діяльності підтверджена експериментально.

За допомогою коефіцієнту кореляції Пірсона виявлявся кореляційний зв'язок типів СМЦ успішних психологів зі всіма шкалами методики «Смисложиттєві орієнтації» Д. Леонтьєва. Так, встановлено і статистично підтверджено взаємозв'язок типів СМЦ зі шкалою «Цілі» ($r=0,687$, при $p \leq 0,01$); зі шкалою «Результат» ($r=0,565$, при $p \leq 0,01$); зі шкалою «Процес» ($r=0,500$, при $p \leq 0,01$); зі шкалою «Локус Я» ($r=0,537$, при $p \leq 0,01$); зі шкалою «Локус життя» ($r=0,484$, при $p \leq 0,01$). Також встановлено і статистично підтверджено взаємозв'язки типів СМЦ із показниками «Шкали екзистенції» А. Ленгле і К. Орглер, яка діагностує здатність створення особистістю внутрішнього вільного простору ($r=0,814$, при $p \leq 0,01$), та шкали трансценденції, яка діагностує здатність особистості відчувати цінності ($r=0,781$, при $p \leq 0,01$).

Результати дослідження виборів типів СМЦ студентами-психологами представлено на рис. 2.

Виявлено, що найбільш важливими СМЦ студенти-психологи назвали ті, які відображають спрямованість психолога на клієнта (42,3% досліджуваних): 15,3% досліджуваних найбільш важливою особистісною моральною цінністю психолога назвали вміння співчувати, співпереживати з клієнтом (здатність до емпатії), бажання допомогти клієнту в усвідомленні ним своїх проблем і пошуку способів їх якнайкращого розв'язання оцінене 13,5% досліджуваних як найбільш важлива, здатність до встановлення стосунків довіри і безумовного прийняття клієнта як важлива особистісна моральна цінність вибрана 13,5% досліджуваних як найбільш важлива СМЦ.

Велику кількість виборів серед студентів-психологів мають СМЦ, які відображають спрямованість психолога на розвиток

себе як професіонала (32,7% досліджуваних). Це такі СМЦ, які дозволяють визнавати власні помилки, нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності – 5,8%; здатність до професійного самоаналізу та рефлексії як цінності, риси, які сприяють вдосконаленню професійної компетентності особистості – 9,6%; здатність до подолання життєвих труднощів, володіння прийомами самовідновлення – 5,8%; здатність бачити можливості для професійного самовдосконалення, самоосвіти – 7,7%; здатність глибоко розуміти проблему клієнта, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки – 3,8%.

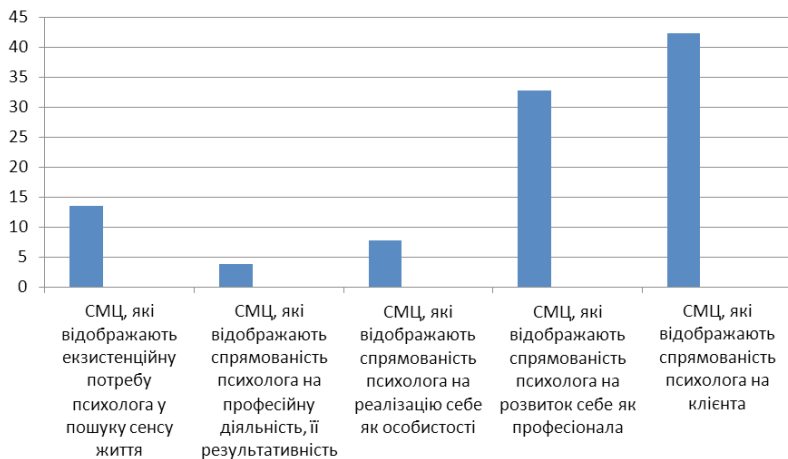

Рис. 2. Найбільш важливі типи СМЦ психолога, які вибрали студенти-психологи

СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя мають значно меншу кількість виборів серед студентів-психологів і представлені 13,5% досліджуваних студентів. Це така моральна якість, як здатність психолога діяти по совісті незалежно від зовнішніх обставин і відповідно поставили цю моральну цінність на перше місце.

СМЦ, які відображають спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність представлена 3,8% досліджуваних. Це така моральна якість психолога, як переконання в необхідності дотримання загально-суспільних моральних норм і правил поведінки у професійній діяльності.

СМЦ, які відображають спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості представлені 7,7% досліджуваних. Це

така особистісна моральна якість психолога, як здатність відстоювати власну честь, гідність, чітко розуміти свої громадянські права, свободи і обов'язки.

Порівняльний аналіз найбільш важливих типів СМЦ успішних практикуючих психологів і студентів-психологів представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз найбільш важливих типів СМЦ
успішних практикуючих психологів і студентів-психологів**

кількість досліджуваних (у %)	Успішні практикуючі психологи	Студенти- психологи
типи СМЦ		
СМЦ, відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя	51,7	13,5
СМЦ, які відображають спрямованість психолога на професійну діяльність, її результативність	5,3	3,8
СМЦ, які відображають спрямованість психолога на реалізацію себе як особистості	8,6	7,7
СМЦ, які відображають спрямованість психолога на розвиток себе як професіонала	10,3	32,7
СМЦ студенти-психологи назвали ті, які відображають спрямованість психолога на клієнта	24,1	42,3

Як бачимо з таблиці 1, СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя, серед студентів-психологів вибрані значно меншою частиною досліджуваних (13,5%, що на 38,2% менше від результату успішних практикуючих психологів). Найбільш важливими особистісними моральними цінностями психолога студенти-психологи вважають СМЦ, які спрямовують психолога на клієнта (42,3%), що на 18,2% перевищує результат успішних практикуючих психологів, а також СМЦ, які відображають спрямованість психолога на реалізацію себе як професіонала (32,7%, що на 22,4% відрізняється від виборів успішних практикуючих психологів). Такі результати ми можемо пояснити тим, що студенти-психологи орієнтуються переважно на особистість клієнта, на вирішення його проблем, в той же час не зосереджують особливої уваги на глибокому сенсі професійної діяльності. Поки що вони оцінюють майбутню професійну діяльність ніби збоку, в той час, коли практикуючі успішні психологи оцінюють її зсередини.

Висновки. Отже, як показують отримані нами результати дослідження, вибір найбільш важливих СМЦ психолога успішними практикуючими психологами та студентами спеціальності «Психологія» суттєво відрізняються за усіма типами СМЦ, особливо ця різниця помітна між результатами СМЦ, які відображають екзистенційну потребу психолога у пошуку сенсу життя, спрямованість психолога на клієнта та спрямованість психолога на реалізацію себе як професіонала.

Перспективи подальших досліджень проблеми. Отримані результати дають підстави для зміни змісту та спрямованості професійної підготовки майбутніх психологів та розробки програми корекційного експерименту, що і стане предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Алёшина Ю. Е. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений / Ю.Е. Алёшина, Л.Я. Гозман, Е.М. Дубовская. – М. : Изд-во МГУ. – 1987. – 120 с.
2. Доній В.М. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань та ін. – К., 1997. – Ч. 1: Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
3. Леонтьев Д.А. Духовность, саморегуляция и ценности / Д.А. Леонтьев // Гуманитарные проблемы современной психологии / Д.А. Леонтьев. Изд-во Таганрогского гос. радиотехн. ун-та. – 2005. – №7. – С. 16–21.
4. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс ; общ. ред. Е.И. Исенниной. – М. : Прогресс Универс, 1994. – 480 с.
5. Смутьсон М. Л. Структура інтелекту: рефлексія та інтуїція / М.Л. Смутьсон // Психологія: зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. – Вип. 11. – С. 9–16.
6. Шевченко Н.Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки: монографія / Н.Ф. Шевченко. – К. : Міленіум, 2005. – 298 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Aleshina Ju. E. Social'no-psihologicheskie metody issledovaniya supruzheskih otnoshenij / Ju.E. Aleshina, L.Ja. Gozman, E.M. Dubovskaja. – М. : Izd-vo MGU. – 1987. – 120 s.
2. Donij V.M. Mystectvo zhyttjetvorchosti osobystosti: Nauk. – metod. posibnyk: U 2 ch. / V.M. Donij, G.M. Nesen, L.V. So-

- han' ta in. – K., 1997. – Ch. 1: Teorija i tehnologija zhyttjetvor-
chosti. – 392 s.
3. Leont'ev D.A. Duhovnost', samoreguljacija i cennosti / D.A. Leont'ev // Gumanitarnye problemy sovremennoj psihologii / D.A. Leont'ev. Izd-vo Taganrogskogo gos. radiotehn. un-ta. – 2005. – № 7. – S. 16–21.
 4. Rodzhers K. Vzglyad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka / Karl Rodzhers obshh. red. E.I. Isenninnoj. – M. : Progress Univ-
ers, 1994. – 480 s.
 5. Smul'son M. L. Struktura intelektu: refleksija ta intui'cija / M.L. Smul'son // Psihologija: zb. nauk. pr. – K. : NPU im. M.P. Dragomanova, 2000. – Vyp. 11. – S. 9–16.
 6. Shevchenko N.F. Stanovlennja profesijnoi' svidomosti prak-
tychnyh psihologiv u procesi fahovoi' pidgotovky: monogra-
fija / N.F. Shevchenko. – K. : Milenium, 2005. – 298 s.

Received February 20, 2017

Revised March 17, 2017

Accepted April 19, 2017

УДК 159.99

Л. О. Подкоритова

larisa.podkoritova@gmail.com

Визначення видів рефлексії у наукових джерелах

Podkorytova L. O. The determination of reflection forms in scientific sources / L. O. Podkorytova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 343–358.

L. O. Podkorytova. The determination of reflection forms in scientific sources. The article presents some forms of reflection described in different scientific sources. Some correlations between these forms are presented in the article as well. According to the theoretical analysis of different scientific works a great number of different forms of reflection have been determined. They are presented as separate forms as well as classifications and structures.